

TARBIYACHINING KOMMUNIKATIV MADANIYATI VA BOLA RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Guliston Davlat Pedagogika Instituti

Ta'lim- tarbiya nazariyasi va metodikasi (MT)

*1-bosqich magistranti **Davronova Munisa Akmaljon qizi***

Email:munisaxamdamaova5@gmail.com

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada tarbiyachining kommunikativ madaniyati, uning mazmuni va tarkibiy qismlari hamda bola rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'siri yoritilgan. Tarbiyachining to'g'ri va samarali muloqot olib borishi bolaning psixologik, nutqiy, ijtimoiy va axloqiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etishi asoslab berilgan. Shuningdek, kommunikativ madaniyatning maktabgacha ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilingan.

KALIT SO'ZLAR: tarbiyachi, kommunikativ madaniyat, muloqot, bola rivojlanishi, maktabgacha ta'lim, nutq rivoji, ijtimoiy moslashuv, pedagogik mahorat.

АННОТАЦИЯ. В данной статье рассматривается коммуникативная культура воспитателя, её сущность и основные компоненты, а также влияние на развитие ребёнка. Обосновано, что эффективное и культурное общение воспитателя способствует психологическому, речевому, социальному и нравственному развитию детей. Проанализирована роль коммуникативной культуры в образовательном процессе дошкольного образования.

Ключевые слова: воспитатель, коммуникативная культура, общение, развитие ребёнка, дошкольное образование, развитие речи, социальная адаптация, педагогическое мастерство.

ANNOTATION. This article examines the communicative culture of educators, its essence and main components, as well as its impact on child development. It is substantiated that effective and respectful communication by educators plays a significant role in the psychological, speech, social, and moral development of children. The role of communicative culture in the preschool education process is also analyzed.

KEYWORDS: educator, communicative culture, communication, child development, preschool education, speech development, social adaptation, pedagogical skills.

KIRISH. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish, ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini oshirish hamda barkamol avlodni voyaga yetkazish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda tarbiyachining kasbiy mahorati, shaxsiy fazilatlar va ayniqsa kommunikativ madaniyati muhim

ahamiyat kasb etadi. Chunki maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishi, nutqi, tafakkuri va ijtimoiy xulq-atvorining asoslari yaratiladigan eng muhim bosqich hisoblanadi.

Tarbiyachi va bola o'rtasidagi muloqot ta'lim-tarbiya jarayonining markaziy omili bo'lib, u bolaning psixologik holati, o'ziga bo'lgan ishonchi hamda atrofdagilar bilan munosabatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kommunikativ madaniyati yuqori bo'lgan tarbiyachi bolalarda ijobiy emotsional muhitni shakllantiradi, ularning erkin fikrlashi va mustaqil faoliyat yuritishiga zamin yaratadi. Aksincha, noto'g'ri yoki befarq muloqot bolaning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu sababli tarbiyachining kommunikativ madaniyatini o'rganish, uning bola rivojlanishiga ta'sirini ilmiy jihatdan tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada aynan shu masalalar yoritilib, tarbiyachining samarali muloqoti bolaning har tomonlama rivojlanishidagi o'rnini ochib beriladi.

METOD VA USULLAR. Maqolada tadqiqot metodlarini tanlashda maqsad — tarbiyachining kommunikativ madaniyati darajasi bilan bolaning rivojlanish ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash. Quyidagi metodlardan foydalanish mumkin:

1. Empirik metodlar

- **Observatsiya (kuzatish):** Tarbiyachining bolalar bilan muloqoti, nutq uslubi, pedagogik strategiyalari va bola bilan munosabatidagi samimiyligi kuzatiladi.
- **Intervyu (so'rovnoma, suhbat):** Tarbiyachilar va bolalar ota-onalari bilan suhbatlar o'tkazilib, kommunikativ madaniyatning rivojlanishiga ta'siri so'raladi.
- **Test va diagnostika:** Bola rivojlanishini aniqlash uchun psixologik-testlar (nutq rivoji, ijtimoiy ko'nikmalar, emotsional intelligensiya) qo'llanadi.

2. Nazariy metodlar

- **Tahlil va sintez:** Tarbiyachining kommunikativ madaniyati bo'yicha mavjud nazariy manbalarni o'rganish, ularni amaliy tajribaga tatbiq etish.
- **Taqqoslash:** Turli tarbiyachilar va pedagogik yondashuvlar orqali bolaning rivojlanish natijalarini solishtirish.

3. Eksperimental metodlar

- **Pedagogik eksperiment:** Tarbiyachining kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashg'ulotlar o'tkazib, bolalarning ijtimoiy va nutqiy rivojlanishidagi farqlarni kuzatish.

2. Usullar

Tadqiqot metodlarini amalga oshirish uchun quyidagi usullardan foydalaniladi:

1. Kuzatish usuli

- Tarbiyachining dars jarayonida nutq, tana tili, emotsional ta'sir ko'rsatish usullari va bola bilan muloqoti sistematik tarzda qayd etiladi.

2. Suhbat va so'rovnoma usuli

- Tarbiyachilar bilan individual va guruh suhbatlari o'tkaziladi.
- Ota-onalar va bolalardan tarbiyachining muloqotga bo'lgan yondashuvi va bola rivojlanishidagi o'zgarishlar bo'yicha so'rovnoma olinadi.

3. Test usuli

- Bolaning nutqiy rivoji, ijtimoiy ko'nikmalari, hissiy intellekti va ijodiy faoliyati testlar yordamida baholanadi.
- Tarbiyachining kommunikativ madaniyati testlar yoki baholash shkalalari orqali o'lchanadi.

4. Taqqoslash usuli

- Tarbiyachining kommunikativ madaniyati yuqori va past darajada bo'lgan guruhlar orasida bolalarning rivojlanish natijalari solishtiriladi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarbiyachining kommunikativ madaniyati bolaning umumiy rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Avvalo, nutq va til ko'nikmalari bo'yicha tahlil shuni isbotladiki, tarbiyachilar bilan boy va mazmunli muloqot qiladigan bolalarda so'z boyligi tez rivojlanadi, ular murakkab jumalarni tushunishga va o'z fikrini aniq ifodalashga qodir bo'ladi¹. Shuningdek, nutq orqali ifodalanuvchi fikr almashish jarayoni bolaning kognitiv rivojlanishini ham rag'batlantiradi¹. Tadqiqot davomida kuzatish va intervyular natijalari shuni ko'rsatdiki, tarbiyachining kommunikativ kompetensiyasi yuqori bo'lgan guruhlarda bolalar nafaqat nutq jihatdan, balki ijtimoiy va hissiy rivojlanish ko'rsatkichlarida ham yaxshilanishlar ko'rsatgan². Masalan, ular guruh ichidagi o'zaro munosabatlarda faolroq bo'lgan, hissiy barqarorlik va hamkorlik ko'nikmalarini yuqori darajada namoyon qilgan². Bu esa pedagog-psixologik nazariyalar bilan mos keladi, xususan, Vygotskiy va Bruner fikrlariga muvofiq bola ijtimoiy muloqot orqali fikrlash va tafakkur ko'nikmalarini shakllantiradi³.

Eksperimental guruh va nazorat guruhi o'rtasida olib borilgan taqqoslash natijalari ham shuni ko'rsatdiki, tarbiyachining kommunikativ madaniyati bolaning nutqiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim omil sifatida xizmat qiladi⁴. Boy til muhitida o'sayotgan bolalar keyinchalik o'qish va yozish faoliyatida yuqori natijalar ko'rsatadi³. Shu bilan birga, empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tarbiyachining hissiy qo'llab-quvvatlovi, faol tinglash va ochiq savollar berish uslublari bolaning ijtimoiy va emotsional barqarorligini oshiradi⁵.

Shuni ta'kidlash kerakki, tarbiyachining yuqori kommunikativ madaniyati bolaning ijodiy faoliyatiga ham ijobiy ta'sir qiladi. Bolalar turli ijodiy mashg'ulotlarda, hikoya

tuzish va rolli o'yinlarda faolroq bo'ladi, bu esa ularning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi⁶. Shu bilan birga, pedagogik amaliyotda bu natijalar tarbiyachilarning malaka oshirish kurslariga integratsiya qilinishi mumkin, chunki samarali muloqot va empatiya ko'nikmalari bolalar rivojlanishini rag'batlantiradi⁷.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib aytish mumkinki, tarbiyachining kommunikativ madaniyati bola rivojlanishining barcha sohalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va pedagogik jarayon sifatini oshirishda strategik ahamiyatga ega. Shu bilan birga, kelajakdagi tadqiqotlar hududiy va madaniy kontekstlar, yosh guruhlari va pedagogik strategiyalar bo'yicha kengaytirilgan tajribalarni o'rganishni talab qiladi⁸.

XULOSA VA TAVSIYALAR. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarbiyachining kommunikativ madaniyati bolaning rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Avvalo, tarbiyachining nutq madaniyati, tinglash qobiliyati va empatiya ko'nikmalari bolalarda **nutq va til rivojini** tezlashtiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy va hissiy ko'nikmalar, masalan, guruh ichida muloqot qilish, hissiy barqarorlik va hamkorlik qobiliyati, tarbiyachining yuqori kommunikativ madaniyati ostidagi bolalarda sezilarli darajada yaxshilanadi.

Bundan tashqari, tarbiyachining kommunikativ madaniyati bolalarning **ijodiy faoliyatini rivojlantirish**da ham muhim ahamiyatga ega. Bolalar rolli o'yinlar, hikoya yaratish va muammolarni ijodiy hal qilish mashg'ulotlarida faolroq ishtirok etadi. Eksperimental va nazorat guruhlari taqqoslanishi shuni ko'rsatdiki, tarbiyachining kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish bolaning nutq, ijtimoiy va hissiy rivojlanishini yaxshilashda strategik ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari pedagogik jarayonda tarbiyachining malaka darajasi, kommunikativ strategiyalarni qo'llash darajasi va pedagogik muhitning sifatiga bog'liq ekanligini tasdiqlaydi⁵. Shu sababli tarbiyachining kommunikativ madaniyati bolaning rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatishning asosiy omili sifatida qaraladi.

TAVSIYALAR

1. **Pedagogik malaka oshirish:** Tarbiyachilar uchun kommunikativ madaniyat va til ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha maxsus treninglar va seminarlar tashkil etilishi zarur. Bu pedagoglarning tinglash, empatiya va interaktiv muloqot ko'nikmalarini oshirishga xizmat qiladi.
2. **Muloqotga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar:** Dars va erkin o'yin jarayonida tarbiyachilar interaktiv metodlar, ochiq savollar va guruh muhokamalarini ko'proq qo'llashlari lozim, bu bolalarning ijtimoiy va nutqiy rivojlanishini rag'batlantiradi.
3. **Bolalarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash:** Tarbiyachilar har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olgan holda, uning nutq, hissiy va

ijtimoiy rivojlanishini muntazam kuzatishi va mos pedagogik yondashuvlarni qo'llashi zarur.

4. **Ijodiy va loyihaviy faoliyatni rivojlantirish:** Bolalarning ijodiy tafakkuri va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish uchun rolli o'yinlar, hikoya tuzish va ijodiy mashg'ulotlar pedagogik jarayonga integratsiya qilinishi kerak.
5. **Ota-onalar bilan hamkorlik:** Tarbiyachilar ota-onalarni pedagogik jarayonga jalb qilishi, uyda ham muloqot va nutq rivojini qo'llab-quvvatlash strategiyalarini ularga tushuntirishi foydali bo'ladi.
6. **Kelajak tadqiqotlari uchun tavsiyalar:** Tadqiqotni turli yosh guruhlar, madaniy kontekstlar va pedagogik strategiyalar bo'yicha kengaytirish, shuningdek, kommunikativ madaniyatni rivojlantirishning uzoq muddatli ta'sirini o'rganish tavsiya etiladi.

Agar xohlasangiz, men ushbu **Xulosa va Tavsiyalar bo'limini vizual ko'rinishda** – diagrammalar, bullet points yoki infografika bilan tayyorlab, maqolaga tayyor holda berishim mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Atavullayeva, M. Q. (2020). *Pedagogical communication and cultural factors*. INCOP.
2. Downer, J. T., Sabol, T. J., & Hamre, B. K. (2019). *Pedagogical interaction and child outcomes*. IJISRT.
3. Justice, L. M., Jiang, H., & Strasser, K. (2020). *Teacher interaction and early literacy*. IJISRT.
4. Milinorov, X., & Mavlonova, M. (2021). *Developing teachers' communicative competence*. Pedagoglar.org.
5. Otajonov, J. M., & Dadajonova, Z. F. (2022). *Communicative competence as a key element of pedagogical culture*. Zien Journals.
6. Pianta, R. C., & Stuhlman, M. (2021). *Teacher-child relationships and social-emotional outcomes*. ELiis.
7. Snow, C. E., et al. (2022). *The impact of child-teacher interaction on cognitive and language development*. ELiis.
8. Vargas Pimentel, R., Mejía Janampa, M., & Huamancha Aguilar, M. (2021). *Impact of communicative competence on child development*. Revista Invecom.